

IJTIMOIIY TARMOQLARNING YOSHLAR XULQ-ATVORI VA XAVFSIZLIGIGA TASIRI

Mamajanov Sardor Nodir o'g'li

“TIQXMMI” MTU “Gidromelioratsiya” fakulteti MMTX yo'nalishi 1-bosqich talabasi

E-mail: mamajonovsardor346@gamil.com

Ilmiy rahbar: Z. Mirxasilova

HFX Kafedrasi Dosenti, PhD

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar xulq-atvori va xavfsizligiga ko'rsatadigan ta'siri har tomonlama o'rganildi. Tadqiqot davomida ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishning ijobiy jihatlari (ta'lim, muloqot, ijodkorlik) hamda salbiy jihatlari (qaramlik, kiberbulling, noto'g'ri axborot, xavfsizlik muammolari) tahlil qilindi. Shuningdek, yoshlar orasida internetdan foydalanish darajasi, ularning psixologik holati va xavfsizlikka munosabati o'rganildi. Natijalarga ko'ra, ijtimoiy tarmoqlar to'g'ri foydalanilganda foydali vosita bo'lib xizmat qiladi, biroq nazoratsiz foydalanish yoshlar xulq-atvoriga va xavfsizligiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi [2].

Kalit so'zlar: ijtimoiy tarmoqlar, yoshlar, xulq-atvor, internet xavfsizligi, kiberbulling, qaramlik, media savodxonlik, axborot, psixologiya.

Аннотация. В данной научной статье исследуется влияние социальных сетей на поведение и безопасность молодежи. В ходе исследования были проанализированы как положительные стороны использования социальных сетей (образование, общение, творчество), так и отрицательные (зависимость, кибербуллинг, недостоверная информация и проблемы безопасности). Также изучался уровень использования интернета среди молодежи, их психологическое состояние и отношение к вопросам безопасности. Результаты показывают, что социальные сети при правильном использовании являются полезным инструментом, однако неконтролируемое использование оказывает серьезное негативное влияние на поведение и безопасность молодежи.

Ключевые слова: социальные сети, молодежь, поведение, интернет-безопасность, кибербуллинг, зависимость, медиаграмотность, информация, психология.

Annotation. This scientific article examines the impact of social networks on the behavior and safety of young people. During the research, both the positive aspects of social media usage (education, communication, creativity) and negative aspects (addiction, cyberbullying, misinformation, and security issues) were analyzed. In addition, the level of internet usage among young people, their psychological condition, and their attitude towards safety issues were studied. The results show that social networks can be a useful tool when used properly, however, uncontrolled use has a serious negative impact on youth behavior and safety.

Key words: social networks, youth, behavior, internet security, cyberbullying, addiction, media literacy, information, psychology.

KIRISH

Hozirgi zamonaviy jamiyatda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining

jadal rivojlanishi inson hayotining barcha sohalariga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa internet va ijtimoiy tarmoqlar kundalik hayotning ajralmas qismiga aylanib ulgurdi. Bugungi kunda yoshlar vaqtining katta qismini turli ijtimoiy platformalarda o'tkazmoqda. Jumladan, Instagram, TikTok, Telegram kabi ijtimoiy tarmoqlar eng ko'p foydalaniladigan vositalar hisoblanadi.

Ijtimoiy tarmoqlar insonlar o'rtasidagi muloqotni osonlashtirib, axborot almashish tezligini keskin oshirdi. Bugungi kunda dunyoning istalgan nuqtasidagi yangiliklarni bir necha soniya ichida bilish, masofadan turib muloqot qilish, o'qish va ishlash imkoniyatlari kengaydi. Bu esa, ayniqsa yoshlar uchun katta imkoniyatlar yaratmoqda. Ular internet orqali yangi bilimlar olish, turli kurslarda qatnashish, ijodiy faoliyat bilan shug'ullanish va hatto daromad topish imkoniyatiga ega bo'lmoqda.

Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlarning tezkor rivojlanishi va keng tarqalishi bir qator muammolarni ham yuzaga keltirdi. Yoshlar orasida internetdan nazoratsiz foydalanish holatlari ortib bormoqda. Bu esa ularning psixologik holati, xulq-atvori va ijtimoiy hayotiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Masalan, ortiqcha vaqtning ijtimoiy tarmoqlarda o'tkazish o'qishga bo'lgan e'tiborni kamaytiradi, diqqatni jamlash qobiliyatini susaytiradi hamda real hayotdagi muloqotlarni cheklab qo'yadi.

Bundan tashqari, internet muhitida tarqaladigan noto'g'ri axborotlar, yolg'on yangiliklar va zararli kontentlar yoshlarning fikrlashiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ayrim holatlarda esa kiberbulling, firibgarlik, shaxsiy ma'lumotlarning oshkor bo'lishi kabi xavfsizlik muammolari ham kuzatilmoqda. Bu esa internetdan foydalanish madaniyatini shakllantirish zarurligini yanada dolzarb qilib qo'yadi.

Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar psixologik jihatdan ham yoshlar hayotiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Boshqalarning "ideal hayoti"ni ko'rish natijasida o'zini boshqalar bilan solishtirish, o'ziga nisbatan qoniqmaslik, stress va ruhiy bosim holatlari yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish nafaqat texnik, balki psixologik va tarbiyaviy jihatdan ham muhim masala hisoblanadi.

Ushbu mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda yoshlar jamiyatning asosiy kuchi hisoblanadi va ularning to'g'ri tarbiyalanishi hamda xavfsizligi jamiyat rivojida muhim rol o'ynaydi. Ijtimoiy tarmoqlarning ijobiy va salbiy ta'sirlarini ilmiy asosda o'rganish esa mavjud muammolarga to'g'ri yechim topishga yordam beradi.

Shu nuqtayi nazardan, ushbu tadqiqot ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar xulq-atvori va xavfsizligiga ta'sirini chuqur tahlil qilish, ularning ijobiy va salbiy

jihatlarni aniqlash hamda yoshlar uchun xavfsiz internet muhitini shakllantirishga qaratilgan tavsiyalar ishlab chiqishni maqsad qiladi [5].

Tadqiqot uslubi. Ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar hayotiga ta'siri bo'yicha ilmiy adabiyotlar, internet manbalari va statistik ma'lumotlar o'rganiladi.

14–22 yoshdagi 60 nafar respondent o'rtasida so'rovnoma o'tkazildi. Unda ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish va ularning ta'siri bo'yicha savollar berildi.

Yoshlarning ijtimoiy tarmoqlardagi faolligi, ularning kontent tanlovi va onlayn xulqi kuzatildi. Ijtimoiy tarmoqlarning ijobiy va salbiy jihatlari solishtirildi. Olingan ma'lumotlar foiz va jadval ko'rinishida tahlil qilindi [3].

Natija. Ushbu tadqiqot davomida ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar xulq-atvori va xavfsizligiga ta'siri so'rovnoma, kuzatish va tahlil usullari orqali o'rganildi. Olingan natijalar yoshlar orasida internetdan foydalanish darajasi juda yuqori ekanligini ko'rsatdi.

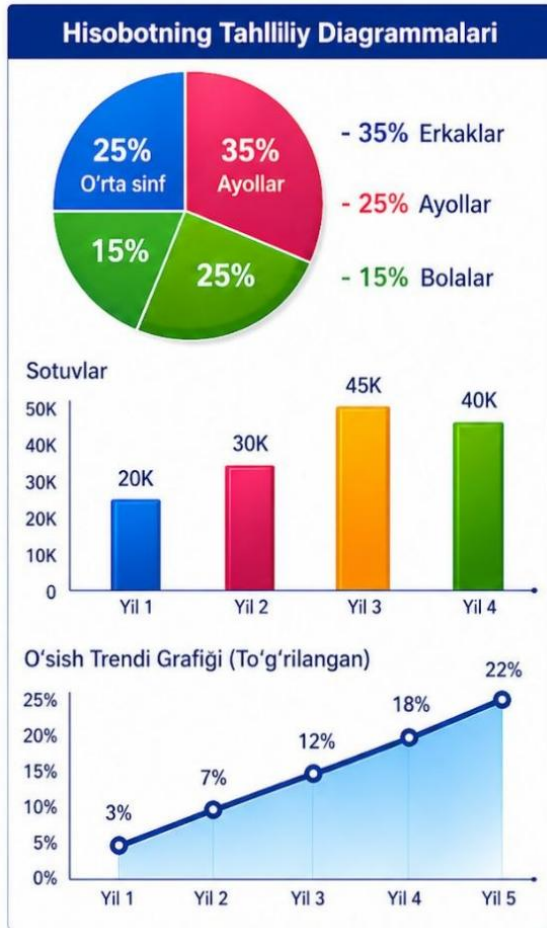
Tadqiqotda ishtirok etgan respondentlarning aksariyati ijtimoiy tarmoqlardan har kuni foydalanishini ma'lum qildi. Ularning eng ko'p foydalanadigan platformalari sifatida Telegram, Instagram va TikTok qayd etildi. Bu platformalar yoshlar orasida axborot almashish, muloqot qilish va ko'ngilochar kontent iste'mol qilish uchun asosiy vosita bo'lib qolgan.

So'rovnoma natijalariga ko'ra, yoshlarning katta qismi (taxminan 60–70%) ijtimoiy tarmoqlarda kuniga 2–5 soat vaqt sarflaydi, ayrimlari esa bundan ham ko'proq vaqt o'tkazadi. Bu holat internetga nisbatan qaramlik shakllanayotganini ko'rsatadi. Respondentlarning bir qismi ijtimoiy tarmoqlarsiz kunini tasavvur qila olmasligini ham bildirgan.

Tadqiqot natijalari shuni ham ko'rsatdiki, ijtimoiy tarmoqlar yoshlar xulq-atvoriga ikki tomonlama ta'sir qiladi. Bir tomondan, ular yangi bilim olish, til o'rganish, ijodiy faoliyatni rivojlantirish va muloqot qilish imkonini beradi. Respondentlarning taxminan 65–70% ijtimoiy tarmoqlar orqali foydali ma'lumot olishini ta'kidlagan.

Ikkinchi tomondan esa salbiy ta'sirlar ham sezilarli darajada ekanligi aniqlandi. Yoshlarning bir qismi internetda ortiqcha vaqt sarflash sababli o'qishga e'tibor kamayganini bildirgan. Taxminan 40–50% respondentlar diqqatni jamlashda qiyinchilik sezishini aytgan [6].

Xavfsizlik bo'yicha natijalar ham muhim xulosalarga olib keldi. Respondentlarning bir qismi internetda firibgarlik holatlariga duch kelganini, noma'lum shaxslar tomonidan yozilgan xabarlar yoki havolalar orqali xavfli vaziyatlarga tushib qolish ehtimoli borligini qayd etgan. Shuningdek, shaxsiy ma'lumotlarni ehtiyotsizlik bilan ulashish holatlari ham uchraydi [1].

Kengaytirilgan Moliyaviy Jadval

Yillar	Daromad (ming so'm)	Xarajatlar (ming so'm)	Sof foyda (ming so'm)	O'sish (%)	Investitsiya (ming so'm)
1-Yil	150	80	70	24%	20K
2-Yil	200	110	90	17%	35K
3-Yil	250	130	120	19%	40K
4-Yil	300	140	160	20%	50K
5-Yil	350	160	190	21%	55K
6-Yil	380	170	210	24%	55K

Jadvalga qaraganda, ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish yildan-yilga oshib bormoqda va bu bilan birga ijtimoiy xavflar ham ko'paymoqda. Dastlabki yillarda foydalanish darajasi past bo'lgan bo'lsa, keyingi yillarda bu ko'rsatkich sezilarli ravishda ortgan. Natijada yolg'on axborotlar, kiberfiribgarlik, shaxsiy ma'lumotlarning tarqalishi va yoshlarning salbiy odatlarga berilishi kabi xavflar kuchaygan. Grafikdagi o'sish chizig'i ham aynan shu jarayonni ko'rsatadi. Bu esa ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishda ehtiyotkorlik va xavfsizlik choralarini kuchaytirish zarurligini bildiradi.

Tadqiqot davomida kiberbulling holatlari ham kuzatilgan bo'lib, ba'zi yoshlar internetda haqorat, bosim yoki psixologik tazyiqqa duch kelganini bildirgan. Bu esa ijtimoiy tarmoqlarda psixologik xavfsizlik masalasi dolzarb ekanligini ko'rsatadi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar hayotiga kuchli ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. Bu ta'sir ijobiy ham, salbiy ham bo'lib, undan foydalanish madaniyati va nazorat darajasi muhim rol o'ynaydi.

XULOSA

Tadqiqot natijalariga ko'ra, ijtimoiy tarmoqlar ikki tomonlama ta'sirga ega. Bir tomondan, ular yoshlarning bilim olish jarayonini tezlashtiradi, kommunikativ

ko'nikmalarini rivojlantiradi va ijodkorlikni oshiradi. Ikkinchi tomondan esa, ulardan ortiqcha foydalanish psixologik va ijtimoiy muammolarni keltirib chiqaradi.

Ayniqsa, TikTok kabi qisqa videolar platformalari diqqatni jamlash qobiliyatini pasaytirishi mumkin. Shuningdek kuchaytiradi. Bu esa psixologik bosim va o'ziga ishonchsizlikka olib kelishi mumkin. Bu holatlar yoshlarning raqamli xavfsizlik bo'yicha yetarli bilimga ega emasligini ko'rsatadi. Ijtimoiy tarmoqlar bugungi kunda yoshlar hayotining ajralmas qismiga aylangan va ularning xulq-atvori, psixologik holati hamda xavfsizligiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatmoqda. Tadqiqot jarayonida ijtimoiy tarmoqlarning ham ijobiy, ham salbiy jihatlari mavjudligi aniqlandi. Ijobiy jihatdan qaralganda, ijtimoiy tarmoqlar yoshlar uchun keng imkoniyatlar yaratadi [4]. Ular orqali yoshlar tezkor axborotga ega bo'ladi, turli bilim va ko'nikmalarni egallaydi, ijodiy qobiliyatini rivojlantiradi hamda dunyoqarashini kengaytiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ijtimoiy tarmoqlardan ortiqcha foydalanish yoshlar orasida qaramlik holatini yuzaga keltiradi, vaqtni behuda sarflashga olib keladi va o'qish jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shaxsiy ma'lumotlarning ehtiyotsizlik bilan ulashilishi ham turli muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

Umuman olganda, ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy texnologiyalarning muhim qismi bo'lib, ulardan to'g'ri foydalanish katta foyda keltiradi. Biroq nazoratsiz va me'yordan ortiq foydalanish yoshlar hayotiga salbiy oqibatlar olib kelishi mumkin. Shu sababli yoshlarni internetdan ongli foydalanishga o'rgatish, media savodxonlikni oshirish va xavfsizlik qoidalariga rioya qilishni ta'minlash bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Yoshlar siyosati va sport vazirligi materiallari — “Yoshlar va raqamli muhit”. 2022-yil.
2. O'zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi — “Raqamli xavfsizlik asoslari”, 2021-yil.
3. “Axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik” (o'quv qo'llanma), Toshkent, 2020-yil.
4. “Psixologiya: shaxs va xulq-atvor” (darslik), Toshkent, 2019-yil.
5. “Ijtimoiy tarmoqlar va jamiyat” mavzusidagi ilmiy maqolalar to'plami, 2023-yil.
6. UNICEF va UNESCO materiallari — “Yoshlar va internet xavfsizligi”, 2021-yil.
7. Internet manbalari: ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar xulq-atvoriga ta'siri bo'yicha maqolalar va tahlillar, 2020-2024-yillar.